УДК 172:364.2
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.13

**Вихованець Зоріна Сергіївна,**
*кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземних мов*
*з курсом латинської мови та медичної термінології*
*Вінницького національного медичного університету*
*імені М. П. Пирогова*
*orcid.org/0000-0002-1653-5873*
*zarina.vyhovanec@gmail.com*

# АКТУАЛІЗАЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ДІЄВОСТІ ЛЮДИНИ В ЦІННІСНО-СМИСЛОВОМУ КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОТРЕБ

У статті проводиться соціально-філософське дослідження актуальної моделі історичної дієвості людини в ціннісно-смисловому контексті соціальних потреб постсучасного світу. Констатовано, що суспільство звертається до розуміння онтологічних засад своєї діяльності, коли виникає необхідність у новітніх засобах активізації людських ресурсів заради збереження свого національного та історичного фундаменту існування в глобальній системі координат. З'ясовано, що механізм конструювання моделей актуальної соціально-історичної дієвості людини включає практику рефлексивної темпоральної модальності, яка долає межі лінійних уявлень про всесвітній історичний процес та враховує селекційну процедуру зсуву часових горизонтів. Окремо визначено, що феномен історичної дієвості є способом функціонування соціальної раціональності, яка реалізується завдяки формуванню суспільних інституцій та визнаної структури цінностей. Головним є те, що усвідомлення історичного моменту на основі аналізу ситуативної актуальності конкретних соціальних потреб суспільства надає можливість спрогнозувати розвиток подій у майбутньому. Показано, що практика дослідження пластичної взаємозалежності між соціальними структурами та горизонтами часу за умови актуалізації історичної дієвості людини комплексно розкриває світоглядні смисли та цінності суспільного життя на певній території, що забезпечує прогностичний характер майбутніх перспектив соціокультурних трансформаційних планетарного масштабу.

**Ключові слова:** людина, суспільство, історична дієвість, соціальна дія, цінності, соціальні потреби, рефлексивна темпоральна модальність.

**Vykhovanets Zorina,**
*Candidate of Philosophical Sciences (PhD),*
*Associate Professor of the Department of Foreign Languages*
*National Pirogov Memorial Medical University*
*orcid.org/0000-0002-1653-5873*
*zarina.vyhovanec@gmail.com*

# ACTUALIZATION OF HUMAN HISTORICAL ACTIVITY IN THE VALUABLE AND MEANING CONTEXT OF SOCIAL NEEDS

The article is a socio-philosophical study of current model of historical effectiveness of a man in the value-semantic context of social needs of the postmodern world. It is stated that society turns to understanding the ontological foundations of its activity when there is a need for the latest means of activating human resources for the sake of preserving its national and historical foundation of existence in the global coordinate system. It has been found that the mechanism of constructing models of actual socio-historical effectiveness of a man includes the practice of reflexive temporal modality, which overcomes the limits of linear ideas about the global historical process and takes into account the selection procedure of shifting time horizons. It is specifically determined that the phenomenon of historical effectiveness is a way of functioning of social rationality, which is realized due to the formation of social institutions and the recognized structure of values. The main thing is that the awareness of the historical moment based on the analysis of the situational relevance of specific social needs of society provides an opportunity to predict the development of events in the future. It is shown that the practice of researching the adaptable interdependence between social structures and time horizons, under the condition of actualizing the historical effectiveness of a man, comprehensively reveals worldview meanings and values of social life in a certain territory, which provides a prognostic character of future perspectives of socio-cultural transformations on a planetary scale.

**Key words:** man, society, historical effectiveness, social action, values, social needs, reflexive temporal modality.

**Актуальність і проблемність дослідження.** Ситуація глибокої соціальної кризи в сучасному світі у багатьох випадках носить неочікуваний та невизначений характер. Суспільство з необхідністю звертається до розуміння онтологічних засад своєї діяльності у періоди воєнних катаклізмів, драматичних загроз знищення державного суверенітету та розмивання національної ідентичності, коли вкрай важливим завданням стає пошук новітніх засобів активізації людських ресурсів з метою історичного виживання. Повномасштабний військовий напад з боку російської федерації на територію незалежної Української держави стає таким викликом національному існуванню та черговим трагічним прикладом панування радикального зла в історії людства XXI ст., тому пошуки однозначного пояснення гуманітарних проблем планетарного масштабу виключно в межах дослідницьких статистично-математичних моделей соціального розвитку мають обмежений характер. Проте базовий теоретико-методологічний комплекс історико-філософських концепцій, які є визнаними парадигмами світової науки, також не має достатнього наукового інструментарію для забезпечення повноцінного аналізу причин й наслідків сучасних суспільних катаклізмів. Окремі методики опрацювання історичних джерел також не можуть забезпечити формування об'єктивної картини минулого, довіра до їх документальності завжди є сумнівною, наприклад, сьогодні малоймовірною є теза авторів «Повісті минулих літ…» про те, що давні русичі є потомками одного з синів біблейського Ноя. У багатьох випадках саме в ґрунтовних історичних дослідженнях сформульовано більше проблемних висновків і позицій, які продиктовані специфікою тогочасної методології та суспільно-політичними умовами певного часового періоду. Методологія історико-філософських досліджень завжди аналізує смислове відношення людей до світу, але на засадах певної соціокультурної традиції. Адже світоглядні смисли і значення ніколи не висловлюються людиною «взагалі», вони формуються цілком конкретною мовою національної філософії відповідно до практики соціальних потреб суспільства. Відповідно такі смисли унормовують сприйняття світу, роблять його зрозумілим для людини, допомагають відкривати його творчі можливості та визнавати дієвість своїх вчинків.

З точки зору етнічно-геополітичного підходу на територіях, які тепер є «Україна», тисячоліттями існував народ назви якого мінялись, але у процесі поступу завдяки асиміляції та протиборства різних етносів сформувалась сучасна українська нація. Актуальність розумінні України й українців спирається на сучасні геополітичні реалії на основі автохтонного підходу й принципу етноцентризму: «а ви думали, що Україна так просто. Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. По ній пройшлися всі катки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гартом. В умовах сучасного світу їй немає ціни» (Костенко, 2023, с. 121), – наполягала Ліна Костенко, ще у 2011 році. Тільки так ми можемо казати сьогодні, коли наші співвітчизники творять дива у захисті Батьківщини від спроби історичного знищення українського народу. Кожен поворот політичних подій змушує дослідників вдивлятися у суспільне минуле з кардинально нових позицій «переписування історії». У свій час, М. Грушевський розглядав історичне пізнання як перманентний суд, на якому нові покоління судять минулі без жодних гарантій, що судять правильно. Не дивно, що історичні дослідження завжди викликають подвійне ставлення у суспільстві: як спроби обґрунтованого прогнозування майбутнього, так і потік некомпетентних суперечок та інсинуацій.

Отже, у цифрову епоху актуалізація дослідницького інтересу до сфери історичної дієвості «тут і тепер» на відміну від традиційних наукових правил неухильно зростає. Такий дослідницький підхід спирається на нові технологічні можливості аналізу он-лайн досвіду своїх сучасників, він вже не обмежується тільки контролем пройдешніх історичних подій та схематизацією вчинків людей під науковими «лозунгами» об'єктивної точки зору. Це означає, що цілі дослідження мають бути сформульовані безпосередньо у контексті соціальної практики та актуальних запитів сьогодення, спираючись на думку окремого актора зазначених подій. У багатогранних формах сучасних досліджень феномену актуальної історичної дієвості людини, де вона виступає як повноправний учасник самого процесу, враховуючи свій досвід і навички у розвитку нового знання завдяки відкритому дискусійному простору інформаційної епохи.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сучасні соціально-філософські дослідження проблематики впливу соціальних потреб на процес історичної дієвості людини та види її діяльності спираються на праці таких відомих західних вчених як П. Бурдьє, М. Вебер, В. Віндельбанд, Р. Коллінз, О. Конт, Н. Луман, А. Маслоу, Т. Парсонс, К.-Р. Поппер, Г. Ріккерт, Г. Спенсер, А. Тойнбі, Ж.-Ф. Тоффлер та багато ін. Починаючи з припущень О. Конта і Г. Спенсера про організм суспільства як сукупність природно-біологічних зв'язків людей до ідей Н. Лумана стосовно взаємодії між часовими горизонтами та соціальними структурами суспільних систем, проходить історично невеликий період у два століття. Так, заперечуючи існування об'єктивних законів історичного розвитку, Г. Ріккерт стверджує телеологічний принцип, тобто визначає історичну доцільність як єдино можливий принцип суспільного розвитку. Будь-яке історичне явище є цінним у такому ступені, у якому воно сприяє здійсненню ідеальної цілі (Ріккерт, 1998). Отож сьогодні важливою орієнтацією аналітичних проєктів стає ціннісне-смисловий контекст історії суспільного розвитку, тому відбувається процедура поступового звільнення досліджень від механічної моделі використання моральних норм в системі наукового сцієнтизму та створення принципово нових ознак соціальної структури суспільних систем, які відповідають вимогам сучасного цифрового суспільства. Зазначені підходи знаходять своє відображення в роботах Д. Белла, П. Козловски, Р. Нозіка, Дж. Ролза, Дж. Сороса, П. Фейерабенда, Ф. Хайека та багатьох ін.

Безпосереднім теоретико-методологічним підґрунтям нашої розвідки є дослідження таких вітчизняних науковців як В. Андрущенко, В. Горський, С. Кримський, М. Попович, Н. Хамітов, Н. Яковенко та багатьох ін. Слов'янський контекст історичної дієвості людини відображає специфічні умови постійного життєвого конфлікту, який окремий індивід приречений вирішувати самостійно, виходячи зі своєї «внутрішньої» духовної природи: «утім пов'язаність обох вимірів історії – соціального й антропологічного – очевидна: адже не існує соціальних практик, що не відтворювалися б уявленнями, за посередництвом яких індивіди й групи надають сенс навколишньому світові» (Яковенко, 2002, с. 9). Так само у західноєвропейський соціальній думці схожі соціальні аспекти переміни тлумачення історії у XX–XXI ст. аналізуються в роботах Т. Адорно, Ж.-П. Бодрійяра, Ю. Габермаса, Ж.-Ф. Льотара, К. Ясперса, наприклад, Ф. Фукуяма, пояснюючи своє розуміння суспільних змін, демонструє процес еволюційного розвитку своїх ідейних підходів. Він вказує на те, що вживав слово «історія» в гегелівсько-марксистському значенні, яке інакше можна назвати «розвитком» або «модернізацією», а виходячи з його теперішнього розуміння світової політики відбулося дві найважливіші зміни в його міркуваннях. По-перше, він вказує на високий рівень труднощів у побудові сучасної деперсоналізованої держави, а, по-друге, існує реальна загроза можливого занепаду сучасної ліберальної демократії чи погіршення її якості (Фукуяма, 2022, с. 11–12).

Отже, розвиток сучасної соціальної структури світу представляє собою мозаїчну історію переплетіння різноманітних соціокультурних трансформацій планетарного масштабу. Відповідно, надскладним дослідницьким завданням стає можливість спрогнозувати подальший поступ людства, одним з теоретико-методологічних аспектів у вирішенні зазначеної глобальної проблеми є актуалізація історичної дієвості людини в ціннісне-смисловому контексті соціальних потреб – саме такому підходу ми приділяємо увагу в нашій розвідці.

Метою статті є соціофілософський аналіз процедури актуалізації історичної дієвості людини в ціннісно-смисловому контексті соціальних потреб як пошук гармонізації та взаємодії в суспільстві глобальних змін. Досягнення поставленої мети вимагає виконання таких дослідницьких завдань: визначити та розкрити значення історичної дієвості людини в процесі суспільного розвитку; проаналізувати ціннісно-смисловий контекст постсучасного буття суспільства; з'ясувати механізм конструювання моделей актуальної соціально-історичної дієвості людини.

**Виклад основного матеріалу.** Від ідей засновника соціології як самостійної науки О. Конта про те, що суспільство розвивається за принципами «соціальної фізики» до пояснень Г. Спенсером організму суспільства як сукупності природно-біологічних зв'язків людей, розуміння як суспільного розвитку, так

й окремої нації спирається на поняття своєрідного «соціального організму». У свою чергу, ідею людини як біологічного тіла, коли його органи виконують певні природні функції, розробляють такі «вульгарні матеріалісти» як Л. Бюхнер і Я. Молешотт, тому історично важливою метою позитивістського напряму було створення всеосяжної наукової системи з універсальними законами світобудови. Звертаючись до тези Т. Парсонса: «Богом Спенсера була Еволюція, так само як й прогрес. Разом з багатьма іншими соціальними мислителями він вірив, що людина наближується до вершини лінійного процесу, безперервно та неухильно рухаючись з вікових глибин, від часів первісної людини. Більше того, Спенсер вірив, що до цього кінцевого пункту вже наближається індустріальне суспільство сучасної йому Західної Європи. Він та його однодумці були впевнені, що такий процес буде продовжуватися до нескінченності. Пізніше велика кількість вчених почала сумніватися в цьому» (Parsons, 1937, с. 41).

Наступним соціологічним етапом у розумінні історичної дієвості людини в процесі суспільного розвитку стає ідейний перехід К. Маркса з позицій гуманістичного антропологізму Л. Фейєрбаха та механічного перенесення містичних засад філософії у гегелівських «законах діалектики» на позиції матеріалізму XVIII ст., оскільки з постулатів матеріалізму простіше виводиться ідея комунізму. Тим самим оформлюється теоретичний проєкт майбутнього суспільства, заснованого на солідарній праці пролетаріату й т. д. Проте вже наприкінці XIX ст. вочевидь стає зрозумілим, що радикальний прогноз К. Маркса і Ф. Енгельса щодо невідворотності соціалістичної революції в Західній Європі не справджується, а з часом з'ясувалося, що урбаністично-промислова цивілізація створювала реальні можливості нових форм перерозподілу суспільного багатства без революційних катаклізмів. Звертаючись до міркувань М. Вебера, урешті-решт підтвердилась неможливість обґрунтування таких моральних категорії як свобода, справедливість, солідарність, котрі мали фундаментальне значення у вченні К. Маркса про соціалізм, тільки за допомогою наукових підходів. Тому наприкінці XIX ст. у Західній Європі починається переосмислення філософії марксизму з відокремлення її раціональних та ірраціональних підстав (Е. Бернштейн, К. Каутський та ін.). Крім того, якщо В. Ленін у філософських підходах рекомендував спертись на діалектичні підходи Г.-В.-Ф. Гегеля, а творами К. Маркса користуватися як зразком, то вже Й. Сталін «метод ленінізму» вбачав в цілеспрямованій стратегії дій у досягненні заявленої мети будівництва комунізму, а також пропонувалась організація контроля за ефективним виконанням прийнятих рішень на всіх суспільних щаблях.

Отже, аналіз основних тез перших соціологічних теорій призводить до їх радикального перегляду, наприклад, ідея про те, що високий рівень економічного розвитку автоматично запускає дієвий соціальний механізм, коли визначена окремим індивідом у своїх особистих інтересах ціль, стає засобом задоволення бажань всіх інших членів суспільства. Тут необхідно тільки забезпечувати соціальні умови для дієвих результатів такого механізму (Parsons, 1937, с. 41). Системна присутність таких ідеологем XIX – поч. XX ст. поступово стала втрачати свої позиції у постсучасному суспільстві. Новітнє покоління соціологів, не відкидаючи ідеї єдиної схеми розвитку суспільства в цілому, спрямовують свої творчі зусилля на розробку концепцій та механізмів функціонування його нових соціальних структур.

Починаючи з періоду панування ідей неокантіанства та публікації робіт таких яскравих представників Баденської школи як В. Віндельбанд і Г. Ріккерт, предметом філософії вже визначали не дійсність, а цінності. На думку Г. Ріккерта в реальності існує лише часткове й індивідуальне, а тому історія, яка спрямовує наш інтерес до конкретної події є справжньою наукою про дійсність. Проблема полягає у неможливості конкретизувати безмежну кількість індивідуальних подій і явищ у поняттях, на думку Г. Ріккерта, історія повинна бути залученою для створення понять, а також задля того, щоб бути спроможною забезпечувати процес пізнання, проводити межі у безперервній течії дійсного буття, перетворюючи його в досяжну перервність (Ріккерт, 1998). Історично може бути визнано лише те, що набуває особливого значення для суспільного розвитку, саме те, що забезпечує можливість визначення шляху «співвідношення до цінностей». Причому мається на увазі не той чи

інший людський ідеал, а певний об'єктивний критерій у світі моральних норм, тому заперечуючи існування об'єктивних законів історичного розвитку, Г. Ріккерт стверджує значення телеологічного принципу, тобто визнавав суспільну доцільність як єдино можливий принцип історичного розвитку та основу створення понять. У свою чергу, Р. Коллінз вважає, що всі події які відбуваються тут-і-зараз є одиничними та особливими. Загальну перспективу мікросоціології, у який аналізуються структури і динаміка ситуацій, досить легко тлумачити як зосередженість на діючому індивіді. Але ситуація, на його думку, «представляє собою взаємодію людських тіл що володіють свідомістю протягом декількох годин, хвилин або навіть мікросекунд; діючий індивід одночасно й менше, ніж уся ситуація, й більше неї, оскільки є одиницею у часі, яка проходить скрізь ситуації. Відсторонений діючий індивід, який примушую подію відбуватися, є такою самою штучною конструкцією, як й відсторонений поза соціальний спостерігач, який виражає собою ідеалізовану командну висоту класичної епістемології», – тобто «Я», особистість, є скоріше ступінь макро-, ніж ситуація; даний рівень аналітично довільний, оскільки «я», або діючий індивід, сконструйований динамікою соціальних ситуацій (Collins, 1998, с. 66–67).

У докапіталістичних формаціях принципи історичної дієвості людини та форми її діяльності нерозривно пов'язувалися з дуже складними релігійними, сімейними та політичними уявленнями населення на певній території, причому такі життєдайні сфери господарювання як виробництво, обмін й розподіл займали тільки певну частину. Тимчасом цілісне уявлення про навколишній світ завжди спиралося на такі складові як дійсність і цінності, тому дотепер головне завдання дослідника полягає у спробі з'ясування умов і механізму такої єдності: «тільки завдяки історичному формується шлях до зверх історичного. Лише аналізуючи історичний матеріал, філософія зможе наблизитися до світу цінностей» (Ріккерт, 1904, с. 22–23). У свою чергу, головною характеристикою вже сучасної людини на думку Е. Кассірера є «не метафізична або фізіологічна природа, а його діяльність. Саме праця, система видів діяльності, визначає область «людяності». Мова, міф, релігія, мистецтво, наука, історія суть складові частини, різноманітні сектори цього кола» (Cassirer, 1944, с. 149), – тому сенс наукової розвідки визначається необхідністю проаналізувати фундаментальні структури кожного виду людської діяльності, визначити складові їх субстанціонального джерела та довести їх органічну цілісність. Відповідно, процес конструювання дослідником темпоральної модальності та визначення процедури селективності історичних подій з точки зору їх значущості стає вже не тільки проблемою пізнання, а відповідає самому предмету дослідження.

Мова йде про те, що предметом соціальних досліджень свідомо обираються такі складові соціокультурної практики як історично сформований комплекс моральних принципів і нормативно-правових приписів, емоційні переживання людини, актуальність його соціальних потреб та раціональний характер соціальних дій – саме вони мають властивість рефлексії над своєю селективністю, надають смислову визначеність онтологічним засадам соціально-історичного процесу, а темпоральність набуває статус констатуючого виміру. Крім того, у теоріях суспільного розвитку визнається теза про те, що в різноманітних соціальних системах мають місце різні типи усвідомлення часу, які залежать від їх структурних складових. Саме темп часового потоку визначає можливу межу для дієвого простору в соціально-економічних і громадянських аспектах. Важливість такого підходу підкреслює у своїх розвідках Н. Луман, він вважає, що «в теорії громадянського суспільства ще за часів Гегеля, а головним чином після Маркса обговорюється історичність актуального на даний момент стану суспільної свідомості та способів його рефлексії, але поки що без чіткої диференціації теоретико-пізнавальних аспектів проблеми» (Luhmann, 2005, с. 104). Тим самим підтверджується значення процедури селективності потоку соціальних подій, яка вимагає осмислення констатуючих часових горизонтів і визначення певних способів тлумачення темпоральних акцентів.

У вимірі сучасності буття світової історії сприймається вже не просто як політичний, економічний та інші аспекти суспільної еволюції, а як науково-дослідний аналіз історичної дієвості людини з точки зору актуальності та соціальної потреби. Ба більше, в сучасних умовах глобалізаційного процесу інтеграції

значення принципу актуальності та соціальної потреби неухильно зростає. Сьогодні він виражає прагматизм в процесі орієнтації на вирішення суспільно значущих проблем, у тому числі й тих, які вирішують національні питання максимальної соціальної ефективності для розвитку своєї країни в системи міжнародних відносин і розподілі праці у світовому господарстві. Даний аспект можна визначити у принципах демократії, економічному лібералізмі, захисті громадянських прав і свобод тощо. Наступним базовим підходом у формуванні сучасної конфігурації соціальних потреб стає принцип єдності наступності і спадковості. Зазначений принцип є, певною мірою, аналогією принципу історизму, який в науці виражає творчий зміст дослідницької діяльності. Мова йде про те, що протягом століть у різних формах відбувався процес напластування тих соціально-економічних знань, які створюють базові засади національного науково-дослідницького процесу, тобто відбувається процес формування механізмів збереження та перетворення технологій матеріального виробництва та соціокультурних практик на гуманітарні константи існування нації.

Отже, визнання такого принципу історичної дієвості людини як єдність спадковості та наступності, завдяки поєднанню нагромадженого століттями знання із сучасними технологічними можливостями, сприяє створенню нового рівня знань та способів їх використання, а також дозволяє обґрунтувати ефективність інтеграційних соціокультурних та господарсько-економічних процесів.

Розуміння історичного процесу завжди відбувається у межах дискусії можливого і дійсного, тому актуальність здійснення селекції подій та оформлення відповідних фактів полягає у процесі відмежування одних можливостей від інших, враховуючи ситуацію конкретного історичного моменту. Такий підхід використовується у процесі реконструкції минулих історичних подій, коли моделюються ситуації переходу від можливого до дійсного розвитку подій за умови диференціації політичних, технологічних, економічних та інших структурних складових соціальної системи. Аналіз селективності історичних фактів створює умови для розуміння механізму конструювання взаємозалежності між соціальними структурами та горизонтами часу. Крім того, соціальна структура, як правило, у різних формах відтворює історію своєї селекції. Безперервно функціонує процедура пригадування та співвідношення дійсності зі станами переживання людини стосовно варіативних можливостей історичних подій, тобто вирішується проблема яку саме точку часу в конкретній ситуації вважати минулим, сучасним або майбутнім. Як бачимо, постійно відбувається процес рефлексивного моделювання та переплетення умов перебігу часу, а також здійснюються спроби зафіксувати варіативну можливість дійсності або дійсну можливість тощо. Тимчасом відкритою темою залишається й аналіз темпоральної модальності, так як процес історизму єдиного світового часу набуває принципових характеристик лише в XIX ст. Історизм часу фіксує такий стан пізнання суспільного розвитку, коли водночас актуальне теперішнє існує у двох своєрідних вимірах: сучасне вже стає минулим теперішнім, як й майбутнє минулим.

Отже, специфіка сучасної історичної свідомості полягає не стільки у пізнанні фактичного минулого, скільки у формуванні його темпоральної модальності, де пріоритетом стає аналіз ситуативної актуальності конкретних соціальних потреб суспільства, що надає можливість спрогнозувати розвиток подій у майбутньому.

Урешті-решт соціальні структурні зміни призводять до появи виробництва надлишку додаткових можливостей автономних складових підсистем права, економіки, політики, освіти та інших сфер діяльності людини. Такі зміни стимулюють суспільні пошуки інконгруєнтних проекцій можливостей та способи їх ефективного поєднання, а також вимагають селективної стратегії функціональних перспектив реалізації у майбутньому. У можливого майбутнього більше шансів бути сумісним з багатоманітними станами стрімкого поступу суспільства, саме тому актуалізується проблема зміни орієнтації часових горизонтів. Н. Луман зауважує з цього приводу, що «якщо погодитися з тим, що на цій основі й сам час повинен стати більш складним, тобто самостійним, об'єктивованим і рефлексивним, то історизм нашого суспільства епохи нового часу, можна назвати віддзеркаленням його майбутнього… така думка вже не буде прив'язаною до лінійно-теологічного розуміння майбутнього.

Й лише тоді з'ясується, що володіти історією потрібно, оскільки вона визначає умови можливостей, але не має цілі» (Luhmann, 1987, с. 133).

Отже, практика рефлексивної темпоральної модальності виводить дослідника за межі лінійних уявлень про всесвітній історичний процес, який аналізується вже не тільки з урахуванням відомого перебігу подій, а й враховує селекційний аспект зсуву часових горизонтів. Аналізувати минулі сучасності як сьогодення з особистісним майбутнім та існуючими реаліями, які вже відбулися, при цьому одночасно вирізняти їх від актуального сучасного, дозволяє розвіднику належним чином вибудувати історичні послідовності теперішнього часу як селективний ланцюг з варіативним майбутнім і минулим. Дане розуміння історизму надає можливість розрізняти сучасне, минуле й минуле сучасне, тому його важливою засадою стає рефлексія самого часу.

Необхідно зазначити, що темпоральна модальність має релятивний характер по відношенню до часу як такого. Плин минулого, сучасного і майбутнього у часі сприймається як єдине ціле у зв'язку з тим, що зсуваються межі минулих і майбутніх подій, які можуть набувати статусу історичної індивідуалізації. Звертаючись до взаємозалежності двох часових полюсів – минулого та майбутнього, можна проаналізувати соціальні системи сучасності та її часові перспективи. Мова йде про такі соціальні системи, у яких домінує обрій майбутнього, коли селективність подій прийдешнього на порядок вища селективності минулих історій. Історизм постсучасності можна охарактеризувати як віддзеркалення його майбутнього, оскільки на його основі вибудовується процедура селективності всіх цільових призначень в діяльності людини, у той час як класичне лінейно-телеологічне розуміння історичного процесу не має механізму комплексного аналізу складної структури соціальних систем актуального сучасного. У свою чергу, ціннісно-смислове сприйняття людиною актуального історичного моменту відбувається на основі аналізу його емоційних переживань та принципової громадянської позиції, особистого досвіду у формуванні нових комунікативних кодів та раціонального обґрунтування своєї соціальної поведінки. Такий підхід в осмисленні історичної дієвості людини розширює її особистий простір до обрію багатьох інших можливостей. Історичні події вже не сприймаються людиною як здійсненні факти у спрощеному послідовному зв'язку, вони проходять смислову процедуру селекційного аналізу можливості й дійсності.

Отже, поєднання соціально-економічних здобутків, політичної стабільності, науково-технологічних проривів, високих освітніх стандартів та інших цивілізаційних критеріїв можна досягти завдяки ефективному застосуванню механізму селективної стратегії в актуальному сучасному з метою проєктування перспектив розвитку вірогідного майбутнього. Такий спосіб орієнтування на часовий вимір історичних подій зможе забезпечити високий вірогідний ступінь прогнозування, який буде відповідати складності сучасної соціальної системи.

**Висновки та перспективи досліджень.** В умовах сучасного розгортання глобалізованого світу зростає значення і вплив ціннісно-смислових пріоритетів як індивідуального, так і соціального характеру на процеси цивілізаційного поступу. Оскільки природа людського роду, проявляючись в суперечностях родової універсальності, виключає можливість об'єктивної схематизації минулого, то історичний процес завжди буде залишатися світом реалізованих і втрачених можливостей. Отож історизм постсучасності можна охарактеризувати як віддзеркалення його майбутнього, оскільки на його основі вибудовується процедура селективності всіх цільових призначень в діяльності людини. У свою чергу, перспективи майбутнього поступу людства в світі штучного інтелекту тісно пов'язані з пошуком нових комунікативних кодів та інконгруєнтних проекцій можливостей автономних підсистем соціальної структури.

Розуміння суспільного розвитку оперує не тільки поняттями суб'єкт, об'єкт, подія, історичний факт тощо, воно включає такі складові як дійсність, цінність і смисл. Система цінностей включає в себе комплекс тих значень людських навичок, умінь та результатів історичних подій, які надають смисл досвіду і знанням, а також вказують зразки і норми, що визначають спрямованість змісту людського буття. Цінності виступають як символи або ідеї, що виражають і зумовлюють світоглядну орієнтацію, у межах якої соціальні дії набувають смисл,

розуміються і витлумачуються людьми. Своєрідним вітчизняним прикладом зазначених підходів можуть бути проведені наприкінці 2023 р. дослідження Київського міжнародного інституту соціології стосовно проблематики згуртованості політичної нації у критичних умовах її історичного існування, який був представлений у прес-релізі виконавчого директора А. Грушецького. У 2020 р. лише 35 % українців вважали, що країна йде шляхом об'єднання, а 58 % навпаки, тодішню ситуацію сприймали як рух до розколу. Після широкомасштабного вторгнення погляди українців кардинально змінилися. На кінець 2023 р. більшість українців – 69 % – дотримувалися думки, що українці потроху долають суперечності та йдуть шляхом до згуртованої політичної нації. Частка тих, хто бачить поглиблення суперечностей і розкол, скоротилася до 25 %. Решта 6 % не змогли визначитися зі своєю думкою. У всіх регіонах більшість населення вважають, що українці долають внутрішні суперечності і йдуть шляхом згуртування. Відносно більше таких на Заході (74 %) і в Центрі (39 %). Водночас і на Півдні та Сході переконлива більшість бачать згуртування в єдину політичну націю (відповідно, 66 % і 65 %). Крім того, у всіх регіонах більшість населення вважають, що в майбутньому Україна буде процвітаючою країною в складі ЄС. Відносно найменше таких на Сході, де 67 % мають оптимістичні погляди (а песимістичні погляди поділяють 25 %). В інших регіонах 73–76 % оптимістично дивляться на майбутнє країни (песимістично – 16–19 %) (Грушецький, 2023). Як бачимо, принципи і механізми суспільної діяльності людини набувають статусу історичної дієвості тільки тоді, коли їх цілеспрямоване навантаження стає суголосним актуальним соціальним потребам та відповідає смисловому полю культури.

Отже, механізм конструювання моделей актуальної соціально-історичної дієвості людини формується на 1) принциповому розмежуванні процесів переживання подій «тут і зараз», тобто практика рефлексивної темпоральної модальності долає межі лінійних уявлень про всесвітній історичний процес, який аналізується вже не тільки на основі відомого перебігу подій, а й враховує селекційний аспект зсуву часових горизонтів; 2) самої процедурі селективності історичних подій, яка створює умови для розуміння механізму конструювання взаємозалежності між соціальними структурами та горизонтами часу; 3) феномені соціальної дії як способу функціонування соціальної раціональності, яка реалізується завдяки формуванню суспільних інституцій і структури цінностей; 4) усвідомленні історичного моменту на основі аналізу ситуативної актуальності конкретних соціальних потреб суспільства, що надає можливість спрогнозувати розвиток подій у майбутньому.

Отже, маємо визнати, що практика дослідження пластичності соціальної структурності світу за допомогою актуалізації історичної дієвості людини комплексно розкриває світоглядні смисли і цінності суспільного життя на певній території, що забезпечує прогностичний характер майбутніх перспектив соціокультурних трансформаційних планетарного масштабу.

**Список використаних джерел:**


1. Костенко, Л. (2023). Записки українського самашедшого. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 416.
2. Грушецький, А. (2023). Прес-релізи та звіти КМІС. https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1361&page=.
3. Риккерт, Г. (1904). Введение в трансцендентальную философию. Киев, 324.
4. Риккерт, Г. (1998). Философия жизни. Київ: Ника-Центр, 512.
5. Чижевський, Д. (1992). Нариси філософії на Україні. К.: Орій, 230.
6. Фукуяма, Ф. (2022). Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Київ: Наш Формат, 192.
7. Яковенко, Н. (2002). Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. Київ: Критика, 416.
8. Cassirer, E. (1944). Essay on Man: An Sntroduction to a Philosophy of Human Culture. New Haven: Yale Univ. Press, 294.
9. Collins, R. (1998) The sociology of philosophies. A Global Theory of Intellectual Change. The Belknap press of Harvard University press: Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1284.
10. Parsons, T. (1937). Structura of Social Action. N.Y., London, Me Graw Hill, 1937, p. VI.
11. Luhmann, N. (2005). Soziologische Aufklärung 2. Aufsätze zur Theorie der Gesellschaft. *Westdeutscher Verlag*. S. 103–133.

**References:**

1. Kostenko, L. (2023). Zapysky ukrainskoho samashedshoho [Notes of a Ukrainian Madman]. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA [in Ukrainian].

2. Hrushetskyi, A. (2023). Pres-relizy ta zvity KMIS [Press releases and reports of KIIS]. Retrieved from https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1361&page= [in Ukrainian].

3. Rickert, H. (1904). Vvedenye v transtsendentalnuiu fylosofyiu [The object of knowledge: A contribution to the problem of philosophical transcendence]. Kyiv [in Russian].

4. Rickert, H. (1998). Fylosofyia zhyzny [Philosophy of life]. Kyiv: Nika-Tsentr [in Russian].

5. Chyzhevskyi, D. (1992). Narysy filosofii na Ukraini [Essays on philosophy in Ukraine]. Kyiv: Orii [in Ukrainian].

6. Fukuiama, F. (2022). Identychnist. Potreba v hidnosti y polityka skryvdzhenosti. Kyiv: Nash Format [in Ukrainian].

7. Yakovenko, N. (2002). Paralelnyi svit. Doslidzhennia z istorii uiavlen ta idei v Ukraini KhVI-KhVII st. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

8. Cassirer, E. (1944). Essay on Man: An Sntroduction to a Philosophy of Human Culture. New Haven: Yale Univ. Press [in English].

9. Collins, R. (1998) The sociology of philosophies. A Global Theory of Intellectual Change. The Belknap press of Harvard University press: Cambridge, Massachusetts, and London, England [in English].

10. Parsons, T. (1937). Structura of Social Action. N.Y., London, Me Graw Hill [in English].

11. Luhmann, N. (2005). Soziologische Aufklärung 2. Aufsätze zur Theorie der Gesellschaft. *Westdeutscher Verlag*. S. 103–133 [in German].